

Viljan i läroplanernas språk

*Gunnar Gårdemar
Institutionen för kultur och kommunikation
Linköpings universitet*

In my article, I present part of a study of the use of language in curricula and syllabi in Swedish as a first language for upper secondary schools in Finland and Sweden. The material consists of two curricula with their associated syllabi from each country. The aim of the study is to find out which general instructions, goals and themes are stated in the documents and they are expressed. Are these instructions, aims and themes emphasized with imperative expressions or are they not? Thus, the intention of society regarding education and the weight given to the expressions is examined here. The curricula and syllabi are compared with each other in and between Sweden and Finland. The study indicates themes and characteristics of language in the material over a long period of time as well as differences and similarities between Sweden and Finland.

Nyckelord: läroplan, kursplan, utsägesätt, styrning, agens

1 Inledning

Läroplaner tillhör genren bruksprosa. Sådan text brukar ge ett sakligt och neutralt intryck, men eftersom läroplaner är anvisningstext bör texten utsäga en uttalad vilja. En undersökning av läro- och kursplaner i svenska på gymnasiet i Sverige och Finland ger mig möjlighet att jämföra de anvisningar två olika samhällen utfärdat i ett och samma ämne och språk, svenska som modersmål. Undersökningen kan även påvisa vad de båda samhällena anser vara viktigt att betona i läro- och kursplanernas anvisningar.

2 Syfte

Mitt syfte är att jämföra vilka mål och anvisningar läro- och kursplaner ger för ämnet svenska som modersmål för gymnasiet i Sverige och Finland. Syftet är att undersöka texternas innehåll, utsägandet av mål och anvisningar sker och texternas sociala funktion. Med andra ord: Hurdan är den textuella, ideationella och interpersonella strukturen i dessa styrdokument? Vidare undersöker jag vem som tilldelas agens i texten, det vill säga den/de som förväntas utföra utsagda anvisningar och vilken läroplanskod kan läroplanerna sägas ansluta sig till.

3 Material och metod

Mitt material består av de senast utgivna läroplanerna för gymnasiet i de båda länderna. För Sverige utgörs materialet av *Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*, fortsättningsvis *Lpf 94*, och för Finland av *Grunderna för gymnasiets läroplan 2003*, *Grgy 03*, med tillhörande kursplaner i ämnet svenska. I läroplanerna granskas de delar som ger gymnasieutbildningens uppgift, grundläggande värderingar och allmänna mål och anvisningar. Vad gäller läro- och kursplanernas anvisningar i ämnet svenska undersöks delmomenten skriftlig framställning och språkriktighet utförligare. *Lpf 94* omfattar 15 sidor text indelade i två huvudkapitel: skolans värdegrund och uppgifter samt mål och riktlinjer. *Grgy 03* omfattar 257 sidor med huvudkapitlen läroplanen, gymnasieutbildningens uppgift och grundläggande värderingar, undervisningen, stöd och handledning för de studerande, mål och centralt läroinnehåll och bedömningen av studierna. Läroplanernas volym är något olika och därför kompletteras *Lpf 94* med programsmål (samhällsvetenskapliga programmet), kursplaner och ämnesbeskrivning. Det valda undersökningsmaterialet ur *Lpf 94* och *Grgy 03* kan synas olikartat, men materialurvalet bör göra detta mer likartat volym- och innehållsmässigt.

Analysen sker genom närläsning efter en modell hämtad från Hellspongs (2001: 17–19) *Metoder för brukstextanalys*. Modellen ger möjlighet att urskilja olika skikt i texten: form, innehåll och social relation. Formen avser språket vilket gestaltar en textuell struktur, innehållet visar sig i en ideationell struktur och textens sociala verkan visar en interpersonell struktur. Hellspong betonar att de tre skikten är oskiljaktiga men att de i en analys kan hållas isär som aspekter av samma helhet. Analysen av den textuella strukturen avgränsar jag till textens lexikon och komposition. I lexikonet noterar jag substantiv och verb. Substantiv noteras därför att de bär upp de teman som anförs; verb därför att frekvensen och användningen av hjälpverben *skall* och *bör* och dessas koppling till sina huvudverb kan påvisa avsändarens vilja. Här använder jag mig delvis av Marklunds (1987: 86–92) undersökning av styrning i läroplanstext. Granskningen av textens lexikon kan visa vilka värderingar, uppgifter, kunskaper och färdigheter som avsändaren hävdar i texten. I kompositionen granskas temanas placering i texten och om dessa markeras syntaktiskt på något särskilt sätt. I den ideationella strukturen handlar

det om de teman och propositioner som anføres och i den interpersonella om till vem anvisningarna riktas och hur dessa utsägs. Min metod är alltså kvantitativ och jämförande. Nedan analyseras *Lpf 94* och *Grgy 03* gällande gymnasiets grundläggande värden och värderingar, uppgifter och mål. Sedan jämförs och sammanfattas resultaten.

4 Läroplaner och svenskämnet

En läroplan innehåller enligt Lundgren (1979: 21–22) en kod i form av samlande principer vars mening är att ge inläring. Lundgren (1979: 100–101) urskiljer fyra koder: En *klassisk läroplanskod* utgår från att bildning är insikt i grunderna för västerländsk civilisation och kultur. Under 1700- och 1800-talen utformades en *realistisk läroplanskod* för att möta yrkeslivets ökande krav på teoretisk kvalifikation. I takt med nationsuppbyggande och införande av allmän folkutbildning på 1800-talet gällde en *moralisk läroplanskod*, vilken syftade till grundläggande färdigheter i läsning och skrivning och en socialisering till en viss värdegemenskap. Under 1900-talet har en *rationell läroplanskod* dominerat, som Lundgren (1979: 84) beskriver som pragmatisk genom antaganden om vilka faktiska kunskaper samhälle och individ kan ha nytta och behov av. Främst synes den rationella koden fokusera på elevens intressen och behov (Lundgren 1979: 456). Svingby (1978: 206) anser att innehållet i läroplanerna gått från att betona skolans uppgift att producera kvalificerad arbetskraft och fostran i samhällets tjänst till att betona individens självförverkligande och demokratins utveckling. I framtidens skola gäller enligt Carlgren och Marton (2000: 141, 220) att lärarnas uppgift är att bidra till att eleverna lär, vilket sker genom problematisering av den kunskap som hittills tagits för given.

Läroplanstexternas mottagare har att omsätta anvisningarna i undervisningen och Selander (2001: 121) menar att läroplaner kan förstås som anvisad skolkunskap. Även om en läroplan styr, som Marklund (1987: 73–74) påpekar, är allt i en läroplan inte tvingande lagar och förordningar. Sett till anvisningarna i läroplanen urskiljer Marklund (1987: 86–92) *imperativ* och *fakultativ styrning*. Imperativ styrning ger ovillkorligt bjudande handlingsnormer, medan fakultativ styrning gäller endast under vissa villkor och är sålunda icke-obligatorisk för mottagaren. Marklunds (1987: 86–92) undersökning av två

läroplaner för den svenska grundskolan från 1969 och 1980 visar att styrningen gått från att vara fakultativ till att vara mer imperativ. Själva undervisningen i modersmålet kan enligt Hansén (1988: 33) röra sig mellan formalism och funktionalism, där formalismen betonar språket som system och funktionalismen språket i bruk. Teleman (1979: 109) framhåller fyra typiska och generella drag i modersmålsundervisningen: införingen i det offentliga språkets bruk sker explicit, undervisningen kan ske som formell träning utan egentligt eget innehåll, undervisningen handlar särskilt om stilläge, uttal, stavning, syntax, morfologi och den gäller skrivande och inte bara tal och lyssnande. Vidare skriver Teleman (1979: 109) att kännetecknande för träning av modersmålet är att den sker inte bara på modersmålsämnets lektioner utan både explicit och implicit i flera andra ämnen.

5 Läroplanernas grundläggande värden och värderingar

Lpf 94 inleder med att på två sidor (s. 3–4) avhandla grundläggande värden för gymnasiet vilka är humanism och demokrati. Dessa värden fungerar som textens teman och utvecklas i underteman och propositioner om skolans demokratiska grund, aktning för varje människas egenvärde, respekt för miljö, respekt för människolivet och frihet, vilka i sin tur utvecklas i tal om allas lika värde, jämställdhet och solidaritet med svaga och utsatta. Det sistnämnda temat legitimeras med hänvisning till den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism, vilken sägs ha ett samband med individernas fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Vidare sägs att undervisningen ska vara icke-konfessionell och att skolans uppgift är att låta varje elev finna sin egenart för att kunna delta i samhällslivet med ansvarig frihet. I fallande ordning och med likbetydande ord sammantagna är frekvensen (inom parentes) över de vanligaste substantiven i detta kapitel denna: *skola* (17), *elev*, *undervisning* (9 var), *värde*, *människa*, *människoliv* (6), *möjlighet*, *utbildning* (4). Således står skola, undervisning och utbildning tillsammans med elev och människa i centrum för textens textuella och ideationella struktur. Det finns ett betydande ideologiskt innehåll i den ideationella strukturen i *Lpf 94*:s inledning med innebörden att skolan ska forma ansvarskännande och demokratiska individer.

Angående styrningen i texten används *ska* explicit 23 gånger på dessa två sidor och *ska* syftar dessutom vid några tillfällen på flera led. Av de tretton grafiska styckena i kapitlet inleds tre med ”skolan ska” och ett avsnitt med ”undervisningen ska” (*Lpf 94*: 3–4). *Bör* förekommer inte alls. Interpersonellt är den imperativa karaktären tydlig och imperativet bekräftas genom användning av fraser som *måste bemötas, har både möjlighet och skyldighet, måste ägnas, särskilt ansvar*. De huvudverb som hjälp verbet *ska* förekommer tillsammans med varierar, men flest förekomster har *främja, vara* (4) och *utforma* (2). Exempel på andra verb kopplade till *ska* är *gestalta, motverka, befästa, bidra, framhålla, framgå, hävda, anpassa, ta hänsyn, uppmuntra, bedriva* och *utveckla*. Valet av verb understryker viljekaraktären i texten.

I *Lpf 94*:s inledande kapitel finns 36 meningar och i meningar med en tydlig agent är skolan vanligen agenten genom formuleringar som *skolan/den/undervisningen ska ...* I andra meningar är agensen inte lika tydlig, men indirekt framgår det av kontexten att hävdandet av de värden som läroplanen anvisar åvilar skolan. Innehållet förmedlas sakligt och auktoritativt genom påståendesatser, vilka ger en karaktär av myndighetstext där avsändaren klart fastslår vissa värderingar: ”Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund.” ”Skolans uppgift är ...” (*Lpf 94*: 3). Dessutom betonar *Lpf 94* den egna auktoriteten: ”Alla som verkar i skolan ska dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.” (*Lpf 94*: 4) En strikt tolkning av denna anvisning innebär att vissa ideologiska krav alltid gäller för dem som arbetar i skolan även utanför arbetstid. Textens auktoritet stärks också av tre hänvisningar till skollagen.

Motsvarande kapitel i *Grgy 03* heter 2.2 Grundläggande värderingar och omfattar drygt en halv sida. I texten konstateras att gymnasieundervisningen bygger på den finländska bildningstraditionen som utgör en del av nordiskt och europeiskt kulturarv. Sedan anför följande teman: vördnad för livet, respekt för mänskliga rättigheter, ett bildningsideal som strävar efter sanning, mänsklighet och rättvisa, demokrati, jämlikhet och välfärd, fostran till rättigheter och skyldigheter, ett kritiskt förhållningssätt, medborgarnas grundläggande rättigheter i Finland, Norden och EU. Värderingsgrunden i *Grgy 03* är även den demokratisk och humanistisk och på denna grund står två mer övergripande

värderingar: dels att undervisningen har en personlighetsutvecklande inriktning för de studerande genom fostran till samarbete, positiv samverkan och ärlighet, dels värderingen och uppgiften ”att de studerande skall lära känna sina rättigheter och skyldigheter och mogna till vuxna som tar ansvar för sina handlingar och sina val” (*Grgy 03*: 14). En uppräkningslista av de vanligaste substantiven ger en god uppfattning om kapitlets ideationella struktur: *gymnasium, studerande, undervisning, gymnasieundervisning* (5), *rättighet, värdering* (4), *fostran, fråga, kulturarv, mål, samarbete, utmaning, utveckling, verklighet* (2). Att notera bland substantiv med en förekomst är *bildningsideal, bildningstradition, Europeiska unionen, Finland, medborgare, Norden, sanning, skyldighet, vördnad, ärlighet*. Noteras kan att ordet *rättighet* förekommer oftare än *skyldighet*. *Grgy 03* väljer sålunda att ta ställning för kulturarv och bildningstradition och att betona individens egen utveckling såväl som individens ansvar för samhällets utveckling.

Texten är sakligt neutral och anvisningarna ges i form av påståendesatser. Den är vidare utpräglad imperativ genom elva stycken *skall*, som några gånger också syftar på flera led, vilka klart hävdar läroplanens värderingar i den interpersonella strukturen. De flesta temana i texten anförs genom *skall*, men två teman anförs på ett fakultativt sätt, nämligen att i gymnasiet ”bör man [de studerande] lära sig att värna om, bedöma och förnya kulturarvet” och att de studerande ”bör fostras till tolerans och internationellt samarbete” (*Grgy 03*: 14). Vidare hävdar *Grgy 03* den egna auktoriteten genom att klart markera att läroplanens grundläggande värderingar ”skall synas i gymnasiets verksamhetskultur, i målen och innehållet för alla läroämnen och i skolarbetets organisation” (s. 14). Exempel på verb som är kopplade till *skall* är *beakta, betona, främja, få, ge, konkretisera, lära (sig), lära känna, sporra, utgå (från)*. Valet av dessa verb stärker anvisningskaraktären. I de av kapitlets 25 meningar där en tydlig agent kan urskiljas är den gymnasieundervisningen (eller likbetydande ord) och i de meningar där ingen agent explicit nämns är kontexten sådan att undervisningen framstår som den självklara agenten.

6 Gymnasiets uppgifter

I *Lpf 94* kapitel 1.2 (s. 5–6) betonas att skolans huvuduppgift är att skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaper. Texten tar genomgående hänsyn till elevernas personliga utveckling genom anvisningar som ”All verksamhet i skolan ska bidra till elevernas allsidiga utveckling.” (*Lpf 94*: 5). Vidare markerar *Lpf 94* att det är viktigt att utveckla ett kritiskt förhållningssätt: ”Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenser av olika alternativ.” (*Lpf 94*: 5) De vanligaste förekommande substantiven är *elev*, *gymnasieelev* (28), *skola* (27), *kunskap* (18), *undervisning* (6), *samhälle*, *utveckling* (5), *förutsättning*, *perspektiv* (4), *arbetsform*, *arbetsliv*, *förmåga*, *krav*, *kunskapsutveckling*, *lärande*, *möjlighet*, *sätt*, *uppdrag*, *utbildning* (3). Således är *elev* och *skola* centrala ord även i detta kapitel men nu i relation till kunskap och lärande. Vidare finns 22 *ska* och ett *bör* varför texten är klart imperativ. Exempel på verb som kopplas ihop med det imperativa *ska* är *främja*, *bidra*, *förmedla*, *utveckla*, *stärka*, *eftersträva*, *samverka* och skolans uppdrag synes alltså vara att stärka och utveckla eleverna som samhällsmedlemmar och individer på olika sätt. Vem ger *Lpf 94* agens? I de 24 meningar i kapitel 1.2 där en tydlig agent kan urskiljas är skolan agent i 19 meningar, medan eleverna utsägs som agenter i 5 fall. Läroplanen ser alltså inte enbart skolans anställda som utförare av skolans uppgifter utan detta ankommer även eleverna om än i begränsad utsträckning.

I *Grgy 03* omfattar kapitlet Gymnasieutbildningens uppgift drygt tio rader (s. 14). Kapitlet är sakligt och auktoritativt framställt. Följande anges vara undervisningens uppgifter: att bygga vidare på grundskolans undervisning och fostran, att ge en bred allmänbildning, att ge tillräckliga färdigheter för fortsatta studier, att ge de studerande färdighet att möta utmaningar i omvärlden och att ge förmåga att granska frågor ur olika synvinklar. Här betonas åter undervisningens plikt mot samhälle och individ genom anvisningar som att de studerande skall ”vägledas till ansvarskännande medborgare som fullföljer sina skyldigheter i samhället och i arbetslivet i framtiden” och undervisningen skall ”utveckla och stödja de studerandes självkänedom och deras mognad till vuxna människor samt sporra dem till livslångt lärande och ständig personlig utveckling.”

(Grgy 03: 14). Således återupprepar läroplanen tematiskt samma intentioner som i kapitel 2.2 om värderingar, nämligen att säkra samhällets och individernas utveckling.

Kapitlet består av påståendesatser. Fundamentet i de flesta meningarna utgörs av ordet *gymnasium* eller likbetydande ord, vilket gör att gymnasium är ett kvarhållet och grundläggande tema. De vanligaste substantiven i detta kapitel är *gymnasium*, *studierende* (4), *färdighet* (3), *utbildning*, *gymnasieutbildning*, *undervisning*, *gymnasieundervisning* (2). Bland substantiv med en förekomst kan märkas *avgångsbetyg*, *studentexamensbetyg* och *fostran*. De verb som har mer än en förekomst i kapitel 2.1 är *skall* (4), *ge* (3), *bygga på* (2). Det imperativa utsägesättet företräds genom fyra *skall* och inget *bör*. Agensen tilldelas gymnasiet i sex meningar av sju, vilket betyder att läroplanstexten interpersonellt tydligt pekar ut gymnasiet som den förväntade utföraren av anvisningarna. Användningen av verben *ge* och *bygga på* stärker också de gymnasiets roll som agent (Grgy 03: 14).

7 Gymnasiets mål

I *Lpf 94* kapitel 2 Mål och riktlinjer (s. 9–17) anges explicit två måltyper: *mål att sträva mot*, en önskvärd kvalitetsutveckling; och *mål att uppnå*, den minsta nivå eleverna ska ha uppnått efter genomgången utbildning (*Lpf 94*: 9). I huvuddokumentet *Lpf 94* anges totalt 44 mål. Alla strävansmål anförs med översatsen ”Skolan ska sträva mot att varje elev”, medan uppnåendemålen anförs med ”Det är skolans ansvar att varje elev”. Här ålägger läroplanen klart och imperativt skolan att sträva mot målen respektive se till att eleven uppnår dessa. Dessutom finns i detta kapitel totalt 45 riktlinjer för skolans arbete som riktar sig till skolans personal, dock främst till läraren. Riktlinjerna ska följas eftersom de alla anförs med *ska*.

I Programmålen för det samhällsvetenskapliga programmet (2010) finns under rubriken Skolans ansvar tio punkter som anförs imperativt genom översatsen ”Skolan skall ansvara för att eleverna vid fullföljd utbildning”. Agensen i de tio punkterna ligger helt på skolan och *bör* förekommer inte alls. Dock är ansvarssatsernas innehåll tämligen vitt och vagt vilket något försvagar det imperativa i utsägesättet.

För ämnet svenska finns en övergripande ämnesbeskrivning med 13 strävansmål som anförs med ”Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven”. Även här är det imperativa förhärskande liksom att agensen är skolans. I de tre kurserna i svenska (A, B, C) finns sammanlagt 25 uppnåendemål i punktform, vilka alla anförs med *skall* vilket ger en stark anvisningskaraktär. I de flesta mål är *skall* kopplat till verbet *kunna* men i kursmålen ligger agensen på eleverna, vilket beläggs av formuleringen ”Mål som eleverna skall ha uppnått efter avslutad kurs”. Målen kan karakteriseras som vaga men de konkretiseras något i betygskriterierna samtidigt som vissa kvalitetskriterier ges i vissa mål. Exempel på utsagt målkriterium är att ”eleven argumenterar konstruktivt”, medan ”eleven sammanfattar huvudinnehållet i olika slags texter” (*Kursplan för SV1201 - Svenska A*, 2010: 2) knappast uttrycker kvalitet utan endast en förväntad handling. Den ideationella strukturen i Svenska A är att i olika situationer och för olika ändamål kunna använda tal och skrift på ett relevant sätt och att kunna inhämta, värdera och ta ställning till information från bibliotek och databaser. De tio kursmålen är vida och vaga och trots att de anförs imperativt torde åtskilligt utrymme lämnas för tolkning av läroboksförfattare och den enskilda läraren. En sammanräkning av antalet mål i *Lpf 94*, programmål (samhällsvetenskapliga programmet), ämnesbeskrivning för svenska och kursmål för Svenska A, B och C ger totalt 92 mål där de allra flesta mål utsägs med *ska* eller *skall*.

Kapitel 5 i *Grgy 03* (s. 26) Mål och centralt läroinnehåll inrymmer allmänna mål för undervisningen, information om temaområden och studiehandledning. Den knappa sidan om allmänna mål är en blandning av uppnåendemål och strävansmål även om dessa termer inte används i *Grgy 03*. Genom att inleda med en hänvisning till en statsrådsförordning ges legitimitet och auktoritet åt texten. Auktoriteten vilar även på den korta, sakliga och närmast befallande tonen i texten, som inte lämnar något utrymme för tvekan om intentionerna med undervisningen. Det imperativa är påfallande genom att ordet *skall* finns med i 15 av textens 19 meningar. Agensen ligger på gymnasiet utom i någon enstaka mening där det nämns att de studerande skall kunna möta utmaningar i ett föränderligt samhälle. I informationen om temaområden är alla målformuleringar kopplade till översatsen ”Gemensamma mål för alla temaområden är att de studerande skall kunna” (*Grgy 03*: 26). Här läggs således agensen på de stu-

derande om krav på ett visst kunnande även om inget sägs om graden av kunnandet eller när målet är uppnått. Målen kan betecknas som relativt vaga.

Anvisningarna för kapitel 5.3.1 Modersmål och litteratur (s. 34) inleds med ett kort avsnitt om modersmålets stora betydelse för lärande och för individens utveckling. Texten är auktoritativ men inga *skall* finns utan auktoriteten ligger i en klar, välmotiverad och välargumenterande komposition och i en sakligt konstaterande framställning såsom i ”Att i tal och skrift kunna använda modersmålet är en förutsättning för studier och för att aktivt kunna delta i samhällslivet.” (*Grgy 03*: 34) Kapitlet anvisar 13 mål som alla anförs med ”Målen för undervisningen i modersmål och litteratur är att de studerande skall” (*Grgy 03*: 34–35). Agensen ligger alltså på de studerande. Beskrivningarna av de obligatoriska och fördjupade kurserna har alla både mål- och innehållsbeskrivningar. Målen anförs med satsen ”Kursens mål är att de studerande skall”. Verbet *kunna* återkommer ofta i anvisningarna för de obligatoriska kurserna. Kurserna rubriceras under olika teman, men ingen av de obligatoriska kurserna (*Grgy 03*: 35–38) är i sin helhet inriktad på den studerandes skriftliga framställning eller på språkriktighet utan dessa moment ingår som mål- och innehållspunkter i olika kurser. Målformuleringarna är relativt vaga och omfattande, men de förtydligas något av innehållspunkterna som ger kursplanens moment. Kursmålen skall dessutom ansluta sig till de allmänna och övergripande målen för undervisningen (*Grgy 03*: 26, 34). På alla nivåer anförs målen med *skall*, vilket interpersonellt ger starkt imperativt utsägan av anvisningarna. En sammanställning av antalet mål i *Grgy 03* gällande allmänna delar och delarna om Modersmål och litteratur, svenska som modersmål visar att det finns 120 mål utsagda varav 111 anförs med *skall* och 3 med *bör* och övriga på något annat sätt. Det imperativa utsägesättet dominerar alltså totalt.

8 Jämförelse och sammanfattning

Lpf 94 är ett mycket imperativt styrdokument som med kraftfull vilja anger att vissa mål och riktlinjer ska gälla. I själva läroplanen läggs agens en oftast på skola och lärare och eleverna ges agens endast i några få fall medan det i kursmålen är eleverna som utsägs som agenter. *Lpf 94* fokuserar på elevens utveckling och på samhällets behov och kan

sägas främst tillhöra en rationell läroplanskod enligt Lundgrens (1979: 456) kategorisering. Detta styrks av de teman som behandlas men också av målformuleringar som inleds med ”Skolan ska sträva mot att varje elev...” (*Lpf 94*: 9–17). Den rationella kodens nyttoaspekt finns även med i flera av målen genom att eleven ska kunna uttrycka sig i tal och skrift med ett språk som fungerar i samhälls-, yrkes- och vardagsliv eller genom att eleven förväntas bidra till att fördjupa demokratin i arbetsliv och samhällsliv (*Lpf 94*: 10).

Även *Grgy 03* är ett mycket imperativt och viljeinriktat styrdokument där texten klart anger mål på olika nivåer och centralt innehåll i olika kurser. *Grgy 03* innehåller värderingsgrunder, uppgifter, mål och innehåll i koncentrerad form och eftersom prosan är saklig och klar ger den ett intryck av auktoritet. Också *Grgy 03* ansluter sig till en rationell läroplanskod, vilket styrks särskilt av det som sägs vara gymnasieutbildningens uppgift (*Grgy 03*: 14), nämligen att vägleda de studerande till ansvarskännande medborgare som fullföljer sina skyldigheter i samhälle och arbetsliv, men också att de studerande utvecklar sin personlighet genom ett ständigt lärande. Således sätter *Grgy 03* både samhälle och individ i centrum. I de allmänna delarna om gymnasiet uppgifter ges gymnasiet agensen, medan det i delarna om temaområden, mål för undervisningen och kursmål är det de studerande som ges agens.

Båda läroplanerna har ett demokratiskt och humanistiskt grundtema, vilket tydligast manifesteras i delarna om värden och värderingar. Båda läroplanerna har många och olika typer av mål på flera nivåer där vissa mål går i varandra varför en viss omtagning av mål och teman sker. Anvisade mål är nästan alltid imperativt utsagda, men problematiskt för läroplanernas konkretisering i undervisningen kan dels vara mängden av mål, dels vagheten i målen genom att mycket litet sägs om kvalitet och omfattning av det som ska strävas efter eller uppnås. Dessutom är flera av målen strävansmål vilka i sig kan sägas vara mindre imperativa än ett uppnåendemål, eftersom ett uppnåendemål bör vara tydligare mätbart mot ett kriterium än ett strävansmål. Att notera är också en viss olikhet i terminologi. *Lpf 94* talar om *elev* och *skola* medan *Grgy 03* talar om *studerande* och *gymnasium*. Vidare används verbet *sporra* 14 gånger i *Grgy 03* medan det inte används alls i *Lpf 94*, vilket kan indikera att *Grgy 03* inte ser konkurrens som nega-

tivt eller så har ordet en positivare betydelse i det finlandssvenska sammanhanget. Vidare talar *Grgy 03* om *sanning*, *vörndnad* och *ärlighet* vilka är ord som inte alls förekommer i *Lpf 94*. Ordet *kristen* finns med i *Lpf 94* bland grundläggande värden men inte i *Grgy 03*:s värderingsdel. I *Grgy 03* har *kulturarv* och *bildningstradition* en markerad plats medan dessa ord inte används i *Lpf 94*. Norden och Europa nämns i *Grgy 03* medan det i *Lp 94* mer vagt talas om internationella kontakter.

Sammanfattningsvis finns stora likheter textuellt, ideationellt och interpersonellt mellan *Lpf 94* och *Grgy 03*. Båda läroplanerna kännetecknas av en saklig och neutral bruksprosa som inte ger något direkt utlopp för känslor. *Grgy 03* har dock ett något mer komprimerat språkbruk, vilket gör myndighetskaraktären i anvisningarna något tydligare än i *Lpf 94*. Båda läroplanerna är ändå kraftfulla viljedokument genom ett dominerande imperativt utsägesätt, och det är den goda viljan som dominerar utsägesättet genom ett empatiskt tal om bland annat solidaritet, respekt för mänskliga rättigheter, en trygg identitet, jämställdhet och en god miljö.

Referenser

- Carlgren, Ingrid & Ferenc Marton (2000). *Lärare av i morgon*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Grunderna för gymnasiet läroplan 2003* (2004). Utbildningsstyrelsen. Föreskrift 33/011/2003. [citerat 18.11.2009]. Tillgänglig: <http://www02.oph.fi/svenska/ops/gymnasiet/gymnlpg.pdf>.
- Hansén, Sven-Erik (1988). *Folkets språk i folkets skola. Studier i modersmålsämnets mål- och innehållsfrågor i den svenska folkskolan i Finland 1866–1927*. Åbo Akademis förlag.
- Hellspong, Lennart (2001). *Metoder för brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundgren, Ulf P. (1979). *Att organisera omvärlden. En introduktion till läroplansteori*. Lund: Liber.
- Kursplan för SV1201 – Svenska A* (2010). [citerat 18.11.2009]. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/sb/d/2503/a/13845/func/kursplan/id/3205/titleId/SV1201%20%20Svenska%20A>.
- Läroplan för de frivilliga skolformerna Lpf 94*. [citerat 18.11.2009]. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/sb/d/193>.
- Marklund, Sixten (1987). *Från reform till reform. Skolsverige 1950–1975. Del 5 Läroplaner*. Skolöverstyrelsen och Utbildningsförlaget.
- Program mål för Samhällsvetenskapsprogrammet* (2010). Skolverket. [citerat 10.1.2010]. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/sb/d/608/a/7759>.
- Selander, Staffan (2001). Läroplan och sociala intressen. Exemplet fysikundervisning. I: *Verklighetens texter. Sjutton fallstudier*, 121–147. Red. Björn Melander & Björn Olsson. Lund: Studentlitteratur.
- Svingby, Gunilla (1978). *Läroplaner som styrmedel för svensk obligatorisk skola. Teoretisk analys och ett empiriskt bidrag*. Acta universitatis Gothoburgensis. Göteborg.
- Teleman, Ulf (1979). *Språkrätt. Om skolans språknormer och samhällets*. Lund: Liber.